

DINDARLIK İLE KİŞİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR SAHA ARAŞTIRMASI (SİVEREK ÖRNEĞİ)*

A Field Study on the Relationship Between Religiousness and Personality (A Case Study of Siverek)

Mehmet Emin KALGI¹
Hasan KAYIKLIK²

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	16.04.2020
Kabul Tarihi:	16.11.2020
Yayın Tarihi:	25.12.2020

Özet

Üzerinde bir tanım birliğine varlamayan dindarlık ve kişilik kavramları, çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Genel olarak dindarlık; inanç, ahlâk ve ibadet bütünlüğü olarak tanımlanırken; kişilik, bireyin tutarlı davranışlar göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Dindarlık ve kişilik ilişkisi ile ilgili uzun zamandır araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalardan bazıları her ne kadar teorik olarak yapılsa da genel olarak yapılan araştırmalar empirik çalışmalardan oluşmaktadır. İlişkisel bağlamında yapılan dindarlık ve kişilik çalışmalarında genellikle dindarlık bağımsız kişilik ise bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. Yani dindarlığın kişilik üzerinde bir etkisi olup olmadığı incelenmektedir. Fakat bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar her ne kadar bize bir fikir verse de farklı modeller (örneğin, deneysel model) kullanılarak farklı çalışmalar yapmak daha etkili sonuçlar elde etmemizi sağlayabilir. Bir saha çalışması olarak yapılan bu araştırmada; imam-hatip, meslek lisesi ve genel liselerde eğitim-öğretim gören öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığı ortaya konulması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla araştırmada kullanılan temel değişkenler dindarlık ve kişilik özellikleridir. Genel tarama modelinde olan bu araştırmanın verileri, "Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE)", "Dinsel Yaşayış Ölçeği (DYÖ)" ve geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" ile elde edilmiştir. Araştırmanın evrenini, Şanlıurfa'nın Siverek ilçe merkezinde bulunan genel, imam-hatip ve meslek liselerinde eğitim-öğretim gören öğrenciler, örneklemini ise bu öğrenciler arasında seçilen 236 katılımcı oluşturmaktadır. Bunların %60.6'sı (143) kız, %39.4'ü (93) ise erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 14-20 arasında değişmekte ve yaş ortalaması ise 15.80'dir. Verilerin analizinde, dindarlık ve alt boyutları ile kişilik ve kişilik alt boyutları arasındaki ilişkiyi öğrenmek için Spearman Sıra Farkları Korelasyonu kullanılmıştır. Bu testin kullanılma sebebi, iki değişkenden biri veya ikisi ön şart olan normalliği sağlamamasıdır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin dindarlık ile kendini gerçekleştirme duygusal kararlılık, nevrotik eğilim, psikotik belirti, aile ilişkileri, sosyal normlar, antisosyal eğilimler, kişisel uyum ve genel uyum arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Fakat dindarlık ile sosyal uyum arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte dindarlığın inanç boyutu ile kişiliğin kişisel sosyal ve genel uyum boyutları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilirken; dindarlığın ahlak ve ibadet boyutları ile kişiliğin kişisel, sosyal ve genel uyum boyutları arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, kişilik, psiko-sosyal uyum.

* Bu makalenin bir kısmı, 1. International Academic Research Congress'te (3-5 Kasım 2016) "Bireylerin Dindarlık Düzeyleri İle Kişiliğin Kişisel ve Sosyal Uyum Boyutları Arasındaki İlişki" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Araştırmada kullanılan veriler 2016 yılında elde edildiği için "Etik Kurul İzni" zorunlu değildir.

¹ Dr., Din Psikolojisi, İkinci İlkokulu Sınıf Öğretmeni, mehmet.emin.63.21@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6999-5059>

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, hkayiklik@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1755-5398>

Giriş

Dindarlık ve kişilik meselesi sosyal bilimlerin önemli konularından birini oluşturmaktadır. Bu yönüyle bu iki kavram arasındaki ilişkinin incelenmesi birçok bilim adamının dikkatini çekmiştir. Özellikle ilk dönem araştırmaları daha çok teorik (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson & Sanford, 1950; Frankl, 2012; Allport, 2014; Frankl, 2014) sonraki araştırmalar ise empirik olarak yapılmıştır (Wiebe & Fleck, 1980; Francis & Katz, 1992; Uysal, 1996; Mehmedoğlu, 1999; Kayıklık, 2000; Apaydın, 2001; Gürses, 2007; Mijares & Espinosa, 2014; Şentepe & Güven, 2015; Ulu, 2018; Kalgı, 2020).

Dindarlık ve kişilik ilişkisi araştırmalarında dindarlık bağımsız, kişilik ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. (Duriez & Soenens, 2006; Rahimi & Khedmatgozar, 2016). Yani dindarlığın kişilik üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte yapılan bu araştırmalarda dindarlık kavramının Batılı kuram ve paradigmalara dayandırılması (Yapıcı, 2013, s. 4) genel-geçer bir sonuç elde edilmesini zorlaştırdığı söylenebilir (Kalgı, 2020, s. 1).

Bu çalışma, bir saha araştırması olup ergenlerde dindarlık ve kişilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemektedir. Dindarlığı ölçmek için Kayıklık (2003) tarafından geliştirilen Dinsel Yaşayış Ölçeği (DYÖ), kişiliği ölçmek için ise Özgüven (1992) tarafından 1976 yılında geliştirilen ve 1982 yılında revize edilen Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) kullanılmıştır. Dindarlık için kullanılan ölçme aracı üç boyuttan oluşmaktadır: İnanç, ahlâk ve ibadet. Kişiliği ölçmek için kullanılan ölçme aracı ise kişisel ve sosyal uyum boyutu olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Kişisel ve sosyal uyum alt boyutları ise kendi içinde dört alt boyuttan oluşmaktadır. Kişisel uyumun alt boyutları: kendini gerçekleştirme, duygusal kararlılık, nevrotik eğilimler ve psikotik belirtiler; sosyal uyumun alt boyutları ise aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar ve anti-sosyal eğilimlerdir.

1. Kavramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

İnsanlık tarihi incelendiğinde din kavramı üzerinde uzun zamandır fikir yürütüldüğü ve bu kavramın tanımlanmaya çalışıldığı görülecektir (Kirkpatrick, 2005, s. 1). Fakat bu kavramı tanımlamaya çalışan araştırmacılar, mensup olduğu uzmanlık alanına göre bir fikir sunmuştur (Loewenthal, 2017, s. 3). Örneğin sosyolog olan Mardin (2015, s. 88) din kavramını, bir toplumun normlarını düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlarken, antropolog olan Malinowski (2000, s. 30), dini olağanüstü güçlere sesleniş olarak tanımlamıştır. İlahiyat alanında uzman kişilerin din tanımları incelendiğinde ise Karaca (2015, s. 15), dini insanların uğruna canını verebileceği bir fenomen; Hökelekli (2013, s. 155), inançları oluşturan bir sistem; Pakdemirli (2015, s. 21), Allah'a bağlılığı ifade eden yol; Yavuz (2013, s. 18), insanın ruhunda hissetmeye başladığı bir gerçek olarak tanımlamıştır. Şüphesiz ki bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Hökelekli'ye (2013, s. 69) göre din ile ilgili yapılan farklı tanımların, dinin çok yönlü ve karmaşık yapısından kaynaklandığını ile sürmektedir. Kayıklık (2009, s. 37) ise inanç-varlık

ilişkinin yaşanılan zaman, zemin ve kültüre göre farklılıklar göstermesi farklı din tanımlarını beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Hood ve diğerleri (2009, s. 7-8) ise dinin gelenek-göreneklere ve kültürlere göre değişen bir kavram olduğu için genel-geçer bir tanımının yapılamayacağını söylemektedir.

Din tanımında olduğu gibi dindarlık tanımında ortak bir fikir birliği yoktur (Yapıcı, 2013). Mehmedoğlu'na (2013, s. 178) göre dindarlık, kişilerin hayatını yönlendiren ve toplumsal olarak yaşanan aksaklıkları düzene koyma işlevini gören bir kavramdır. Karaca'ya (2015, s. 74) göre dindarlık, dinin nesnel boyutu ile insanın subjektif özelliklerinin bir karışımıdır. Hökelekli (2010, s. 43) dindarlığı, belirli bir dinin inanç ve öğretilerinin, belirli zaman ve şartlarda belirli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanmasını ifade etmektedir. Kalgı (2020, s. 6) dindarlığı, Tanrı'nın iradesi yönünde hareket etme, dinî ritüelleri yerine getirme (namaz kılma, oruç tutma, tapınaklara gitme, dua etme, kutsal kitap okuma vs.) ve kutsal değerlerle bütünleşme olarak tanımlamaktadır.

Latince'de maske anlamında kullanılan kişilik kavramı, bireyden kaynaklanan belirgin ve tutarlı davranış kalıpları olarak tanımlamaktadır (Hall ve Linzdey, 1978, s. 7; Burger, 2006, s. 23). Cüceloğlu (2013, s. 404) kişiliği, bireyin çevresiyle kurduğu bağın diğer kişilerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış biçimi olarak tanımlamaktadır. Gürses (2010, s. 19) ise kişiliği, bireysel davranış ve tecrübe sahibi bir kişinin davranışlarını yönlendiren arka plandaki etkenler olarak tanımlamaktadır. Allport (1937, s. 27-48), kişilik üzerine yaptığı araştırmada elli farklı kişilik tanımına yer vermiş ve kişiliği; "Bir grubun herhangi bir üyesini, o grubun diğer üyelerinden duygu, düşünce ve davranışsal olarak farklı kılan dinamik bir organizasyon" olarak tanımlamaktadır.

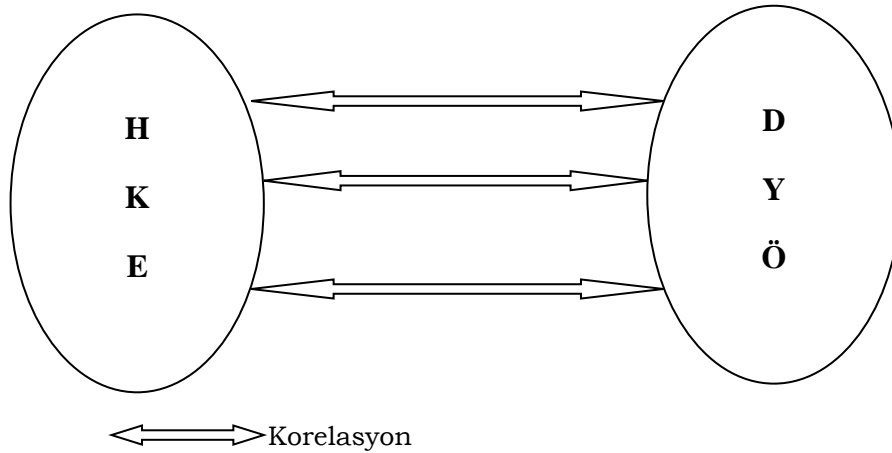
Dindarlık ve kişilik ile ilgili yapılan ilk empirik araştırma Adorno ve diğerleri (1950) tarafından yapılmıştır. Bu araştırma sonucuna göre kendilerini dindar olarak tanımlayan katılımcıların daha otoriter bir kişiliğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Adorno ve diğerleri, 1950, s. 219). Wiebe ve Fleck (1980, s. 183) 158 kişiyle yaptıkları bir araştırmada, dışa dönük kişiliğe sahip olanlarla dindar olmayanlar arasında bir ilişki görülürken, içe dönüklerle dindar olmayanlar arasında bir ilişki görülmemiştir. Yapılan başka bir araştırmada dindarlıkla psikotiklik arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki bulunurken, dindarlıkla yalan ölçeğinde yüksek puan alanlar arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Francis & Katz, 1992, s. 158-159). Hills ve Francis (2005) 500 lisans öğrencisi ile yaptıkları araştırmada, kişilik ve dindarlığın birçok tutum ve davranışla ilişkili olduğunu tespit etmiştir (s. 286). Benzer şekilde Aghababaei vd. (2015) 474 İran Üniversitesi öğrencileri ile yaptıkları araştırmada, dinî oryantasyon, dinî tutum ve ilmî tutumun; mutluluk, yaşam doyumu ve özgüvenle arasında pozitif ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye'de yapılan literatür taramasında dindarlık ile kişilik ilişkisini empirik olarak çalışan ve ulaşabildiğimiz ilk araştırma Kağıtçıbaşı (1972) tarafından yapılmıştır. Bu araştırma sonucuna göre dindar bir kimliğe sahip olan bireylerin dindar olmayanlara göre

daha fazla dıştan denetimli oldukları tespit edilmiştir. Uysal (1996, s. 131-134) 189 kişinin katılımıyla yaptığı bir araştırmada "çok dindar" ve "dindar olmayan" grupların saldırganlık özellikleri bakımından birbirine yakın iki grup olduğunu tespit etmiş; "dindar" ve "biraz dindar" olanların ise saldırganlık puanlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Apaydın (2001, s. 194-195) 315 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmada, genel olarak içe dönük olan deneklerin dinî tutumlarının dışa dönük deneklerin dinî tutumlarına göre daha olumlu olduğunu tespit etmiştir. Gürses (2007, s. 118-119) araştırmasında, din eğitimi sadece orta öğretim kurumlarında almış olan deneklerin otoriter olmadıklarını ve bu bireylerin daha az dogmatik olma eğiliminde olduklarını tespit etmiştir. Fakat bu bireylerin daha fazla ön yargılı ve dıştan denetimli oldukları söylenebilir.

2. Yöntem

Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, evren hakkında genel bir kanıya ulaşmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup ya da örneklem üzerinde yapılan düzenlemelerdir (Karasar, 2004, s. 79). Bir saha çalışması olarak yapılan bu araştırmada; meslekî liselerde, genel ve imam-hatip liselerinde eğitim-öğretim gören öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırmada kullanılan temel değişkenler dindarlık ve kişilik özellikleridir. Araştırmanın modeli şu şekildedir:

Şekil 1. Dindarlık ve Kişilik İlişkisine Dair Araştırma Modeli

2.1. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi, öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

a. Dindarlık ile kendini gerçekleştirme (KG), duygusal kararlılık (DK), nevrotik eğilimler (NE) ve psikotik belirtiler (PB) arasında bir ilişki var mıdır?

b. Dindarlık ile aile ilişkileri (Aİ), sosyal ilişkiler (Sİ), sosyal normlar (SN) ve antisosyal eğilimler (AE) arasında bir ilişki var mıdır?

- c. Dindarlık ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında bir ilişki var mıdır?
- d. İnanç ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında bir ilişki var mıdır?
- e. Ahlâk ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında bir ilişki var mıdır?
- f. İbadet ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında bir ilişki var mıdır?

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada kurulan hipotezler, tartışma bölümündeki veriler ile daha önce yapılan araştırmaların bulgularını karşılaştırmayı sağlayacaktır.

H₁: Dindarlık ile kendini gerçekleştirme (a), duygusal kararlılık (b), nevrotik eğilimler (c), psikotik belirtiler (d), aile ilişkileri (e), sosyal ilişkiler (f), sosyal normlar (g), antisosyal eğilimler (h), kişisel uyum (ı), sosyal uyum (i) ve genel uyum (j) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: İnanç ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.

H₃: Ahlâk ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.

H₄: İbadet ile kişisel, sosyal ve genel uyum arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Şanlıurfa'nın Siverek ilçe merkezinde bulunan genel lise, imam-hatip ve meslek liselerinde eğitim-öğretim gören öğrenciler, örneklemini ise bu öğrenciler arasında seçilen 236 katılımcı oluşturmaktadır. Bunların %60,6'sı (143) kız, %39,4'ü (93) erkektir. Yaş ortalaması 15.80'dir. 12 kişi ise yaşını belirtmemiştir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması için "Kişisel Bilgi Formu", "Hacettepe Kişilik Envanteri" ve "Dinsel Yaşayış Ölçeği" kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu ile öğrencilerin cinsiyet, yaş, aile gelir düzeyi ve okul türü gibi sosyo-demografik bilgilerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin kişilik özelliklerinin ölçülmesi için, orijinali 1976 yılında tek bir takım halinde hazırlanan, 1982 yılında revizyondan geçirilen ve bugünkü şeklini alan "HKE", dindarlık düzeylerinin ölçülmesi için ise Kayıklık (2003) tarafından geliştirilen "DYÖ" kullanılmıştır.

2.4.1. Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE)

HKE'nin orijinali 1976 yılında tek bir takım halinde hazırlanmıştır. Daha sonra 1985'te bir de kısa form olan "Takım B" geliştirilmiştir. "HKE Takım A"nın geliştirilmesi, 1976'da "HKE Deneme Takımı"nın hazırlanması ve 1978 yılında revizyondan geçirilmesi ile

elde edilmiştir. "HKE Takım A" 1982 yılında ikinci revizyondan geçirilmiş ve bugünkü şeklini almıştır. Takım A, "Kişisel Uyum" için dört "Sosyal Uyum" için de dört olmak üzere toplam sekiz alt ölçekten oluşmaktadır. Alt ölçeklerin her biri için 20'şer madde ve geçerlilik (G) için 8 madde kullanılmıştır. Envanter toplam 168 maddeden oluşmaktadır. "HKE Takım A"ya üç genel, sekiz alt ölçek ve iki geçerlilik puanı olmak üzere 13 farklı puan verilmektedir.

2.4.2. Dinsel Yaşayış Ölçeği (DYÖ)

Kayıklık (2003, s. 119) tarafından geliştirilen "DYÖ"; inanç, ahlak ve ibadet olmak üzere toplam üç boyuttan ve 33 maddeden oluşmaktadır. İnanç boyutu 11 maddeden oluşmakta ve "*Katılıyorum (3), Kararsızım (2), Katılmıyorum (1)*" şeklinde 3 seçenikle kodlanmakta ve ölçeğin inanç boyutunda en düşük 11, en yüksek 33 puan alınabilmektedir. Ölçeğin ahlâk boyutu 9 ve ibadet boyutu 13 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler, "*Her zaman (4), Çoğu zaman (3), Bazen (2) ve Hiç (1)*" biçiminde kodlanıp puanlanmaktadır. Buna göre ölçeğin ahlâk boyutundan alınabilecek puanlar 9-36 arasında değişirken; ölçeğin ibadet boyutunda alınabilecek puanlar 13-52 arasında değişmektedir. DYÖ'nün tamamında ise en düşük 33, en yüksek 121 puan alınabilmektedir. Bu değerlendirmeyle beraber katılımcılar ortalamanın üstünde bir puan alabiliyorsa dindarlık eğilimlerinin arttığı varsayılmaktadır (Kayıklık & Kalgı, 2017, s. 7).

2.5. Verilerin Analizi

Anket verilerinin girilmesinde ve bunların farklı istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS-20 programı kullanılmıştır. Bununla birlikte dindarlık ve alt boyutları ile kişilik ve kişilik alt boyutları arasındaki ilişkiyi öğrenmek için "Spearman Sıra Farkları Korelasyonu" kullanılmıştır.

3. Bulgular

Tablo 1. Dindarlık ile Kişisel Uyumunun Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler İçin Yapılan Spearman Sıra Farkları Korelasyonu Analiz Sonuçları

	Kendini Gerçekleştirme	Duygusal Kararlılık	Nevrotik Eğilimler	Psikotik Belirtiler
Dindarlık	.117	-.007	.000	-.048

Tablo 1'e bakıldığında dindarlık ile kendini gerçekleştirme ($r=0.117$, $p=0.149$), duygusal kararlılık ($r=-0.007$, $p=0.930$), nevroitik eğilimler ($r=0.000$, $p=0.996$) ve psikotik belirtiler ($r=-0.048$, $p=0.556$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 2. Dindarlık ile Sosyal Uyumunun Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler İçin Yapılan Spearman Sıra Farkları Korelasyonu Analiz Sonuçları

	Aile İlişkileri	Sosyal İlişkiler	Sosyal Normlar	Antisosyal Eğilimler
Dindarlık	-.017	.089	.152	.015

Tablo 2'ye bakıldığında dindarlık ile aile ilişkileri ($r=-0.017$, $p=0.836$), sosyal ilişkiler ($r=0.089$, $p=0.272$), sosyal normlar ($r=0.152$, $p=0.062$) ve antisosyal eğilimler ($r=0.015$, $p=0.852$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutları ile Kişisel, Sosyal ve Genel Uyum Arasındaki İlişkiler İçin Yapılan Spearman Sıra Farkları Korelasyonu Analiz Sonuçları

	Kişisel Uyum	Sosyal Uyum	Genel Uyum
Dindarlık	-.018	.172*	.124
İnanç	.265**	.211**	.298**
Ahlak	-.010	.152	.112
İbadet	-.037	.127	.079

* $p<0.05$; ** $p<0.01$

Tablo 3'e bakıldığında dindarlık ile sosyal uyum ($r=0.172$, $p<0.05$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Fakat dindarlık ile kişisel uyum ($r=-0.018$, $p=0.830$) ve genel uyum ($r=0.124$, $p=0.129$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır.

İnanç ile kişisel uyum ($r=0.265$, $p<0.01$), sosyal uyum ($r=0.211$, $p<0.01$) ve genel uyum ($r=0.298$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Ahlak ile kişisel uyum ($r=-0.010$, $p=0.907$), sosyal uyum ($r=0.152$, $p=0.062$) ve genel uyum ($r=0.112$, $p=0.173$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki bulunmamaktadır.

İbadet ile kişisel uyum ($r=-0.037$, $p=0.651$), sosyal uyum ($r=0.127$, $p=0.120$) ve genel uyum ($r=0.079$, $p=0.332$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır.

4. Sonuç, Tartışma ve Yorum

Bu araştırmada, dindarlık ile kendini gerçekleştirme ($r=0.117$, $p=0.149$) arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sonuca göre ilgili hipotez (H1(a)) doğrulanmamıştır. Gürses (2010, s. 129) 506 üniversite öğrencisinin katılımı ile yaptığı araştırmada dışgüdümlü dindarlık ile kendini gerçekleştirme arasında herhangi bir ilişki bulmamıştır. Ayten (2005/2, s. 200) ankete dayalı olarak 239 lisans öğrencisi ile yaptığı araştırmada dindarlık ile kendini gerçekleştirme arasında elde ettiği bulgular her ne kadar

pozitif yönde bir korelasyon gösterse de bu korelasyon anlamlılık düzeyinde değildir. Benzer şekilde Özdoğan'ın (1995, s. 107-114) ve Kalgı'nın (2020, s. 65) araştırmalarında dindarlık ile kendini gerçekleştirme arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki elde edememeleri araştırmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Fakat, Göcen'in (2005, s. II) Uludağ Üniversitesi'nin 402 öğrencisi ile yaptığı araştırmada, içgüdümlü dinî yönelime sahip olmakla insanın kendini gerçekleştirme arasında olumlu ve yüksek düzeyde bir ilişki bulması, araştırmamızın verileriyle örtüşmemektedir.

Araştırmamızın sonucuna göre her ne kadar dindarlık ile kendini gerçekleştirme arasında bir ilişki bulunmasa da bu iki değişken arasındaki korelasyonun pozitif çıkması önemli bir sonuçtur. Çünkü din, takipçilerinden bir yandan âdil, hoşgörülü, insancıl olma vb. davranışlar göstermesini isterken; diğer yandan ikiyüzlülük, yalan söylemek, dedikodu yapmak vb. davranışların sergilenmemesini istemektedir. Buna göre iyi davranışlar göstermeye çalışan bir kişiden kendisini olduğu gibi kabul etmesi beklenir. Araştırmamızda dindarlık ile kendini gerçekleştirme arasında pozitif yönde bir korelasyonun tespit edilmesi, katılımcıların kendilerini olduğu gibi kabul etme yönünde bir çaba gösterdiği yorumu yapılabilir.

Dindarlık ile duygusal kararlılık arasında ($r=-0.007$, $p=0.930$) anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Gürses (2010, s. 130) 506 üniversite öğrencisinin katıldığı araştırmada, hem içe dönük hem de dışa dönük dindarlığın duygusal kararlılıkla arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Fakat Agrawal ve Kehksha (2015) tamamı erkek olan 50 kişi ile yaptıkları bir araştırmada, dindarlık ile duygusal kararlılık arasında pozitif yönde bir ilişki tespit etmiştir. Gürses'in (2010) bulgusu araştırmamızın verisiyle paralellik gösterirken, Agrawal ve Kehska'nın (2015) bulgusu araştırmamızın verisiyle çelişmektedir. Dindarlık ile duygusal kararlılık arasında bir ilişki tespit edilememesi, bireyin dinî inançları içselleştirememesi, Tanrı tasavvuru (Gürses, 2010, s. 169-170), araştırmanın yapıldığı örneklemin yaş düzeyi vb. etmenlerden kaynaklanmış olabilir.

Bu araştırmada dindarlık ile nevrotik eğilimler ($r=0.000$, $p=0.996$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu sonuca göre $H_{1(c)}$ no'lu hipotez doğrulanmamıştır. Literatürde ise dindarlık ile nevrotizm arasında ilişki gösteren araştırmalar (Saroglou & Munoz-Garcia, 2008, s. 92; Francis, Pearson, Carter & Kay, 2010; Abdel-Khalek, 2010, s. 74; Gürses, 2010, s. 131; Lewis & Francis, 2014, s. 73) olduğu gibi, herhangi bir ilişki göstermeyen araştırmalar da (Schwab & Petersen, 1990, s. 340; Francis & Pearson, 1991, s. 60; Saroglou & Fiasse, 2003, s. 25) vardır.

Dinin, müntesiplerini ölüm korkusuna, ümitsizliğe, nevrozlara karşı koruduğu düşünülmektedir (Kalgı, 2020, s. 85). Her ne kadar müntesiplerini nevrozlara karşı koruduğu ifade edilse de (Jung, 2018) dinin kaynağının nevroz olduğu ifade eden araştırmacılar (Freud, 2014) da vardır. Burda zıt iki durum mevcuttur. Dinin kaynağı

nevroz mudur, yoksa din inananlarını nevrozlara karşı koruyor mu? Bunun cevabı dinle kurulan ilişkiye bağlıdır. Sevgi yönelimli tanrı tasavvuru ile yetişmiş bir birey için din, nevrozlara karşı korurken; korku yönelimli tanrı tasavvuru ile yetişmiş bir birey için din onu nevrozlara sürükleyebilir.

Araştırmamızda dindarlık ile nevrozik eğilimler arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Böyle bir sonucun elde edilmesinde bireyin dine verdiği anlam ve yetiştiği sosyo-kültürel çevre birer etken olarak düşünülebilir. Dine ilgisiz bir ortamda yetişen bir birey için din, bir anlam ifade etmeyebilir. Araştırmamızda dindarlık ile nevrozik eğilimler arasında bir ilişki tespit edilememesi bu bağlamda yorumlanabilir.

Dindarlık ile psikotik belirtiler ($r=-0.048$, $p=0.556$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Yapılan literatür taramasında dindarlık ile psikotizm arasındaki ilişkiyi konu edinen birçok araştırmaya rastlanılmıştır. Maltby (1997, s. 82) dinin psikotizm ile ilişkisini incelediği araştırmada, içe dönük dindarlık ile psikotizm arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Eysenck (1998, s. 13-14), birçok araştırma ile yaptığı analizlerde, dinin psikotizm ile negatif yönde bir ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Hem Maltby'ın (1997) hem de Eysenck'in (1998) dindarlık ile psikotizm arasında negatif yönde bir ilişki tespit etmeleri, araştırma sonucumuzla çelişmektedir.

Hipotez $H_{1(e)}$ 'de; "*Katılımcıların dindarlık düzeyleri ile aile ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki olacağı*" öngörülmüştü. Elde edilen bulgulara göre, dindarlık ile aile ilişkileri ($r=-0.017$, $p=0.836$) arasında negatif yönde bir korelasyon olduğu, fakat bu korelasyonun anlamlılık için yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuca göre $H_{1(e)}$ no'lu hipotez doğrulanmamıştır. Literatür taramasında dindarlık ile aile ilişkilerini konu eden birçok araştırmada dindarlığın aile ilişkilerini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Bahr & Chadwick, 1985; Köktaş, 1993; Call & Heaton, 1997; Sullivan, 2001; Hünler & Gençöz, 2005; Gürses, 2010). Araştırmamızın uygulandığı örneklemin yaş düzeyi göz önüne alındığında bu sonuç makul karşılanabilir. Çünkü 14-20 yaş arası dönem, ergenlik dönemi olarak ifade edilmekte ve bu dönem birey için stresli ve bunalımlı geçmektedir. Bunun da bireyin aile ilişkilerini etkilediği söylenebilir. Kısacası araştırmamızda dindarlık ile aile ilişkileri arasında bir ilişki tespit edilememesi, ergenliğin fırtınalı ve stresli geçmesiyle ilişkilendirilebilir.

Yapılan literatür taramasında dindarlık ve sosyal ilişkiyi konu edinen bazı araştırmalar olduğu görülmüştür. Kötehne (1999), Keskin (2004), Ekşi (2002) ve Gürses'in (2010) araştırmaları buna örnek olarak verilebilir. Bu araştırmanın verisine bakıldığında ise dindarlık ile sosyal ilişkiler ($r=0.089$, $p=0.272$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Her ne kadar iki değişken arasındaki ilişki anlamlı olmasa da korelasyon yönünün pozitif olması dikkate değerdir.

Din, sosyal ilişkileri düzenlemede (Güneş, 2014, s. 93), toplumu etkilemede (Kayıklık, 2011, s. 11) ve sosyal becerileri geliştirmede (Karaca, 2015, s. 151) önemli bir etken olarak

düşünülmektedir. Bununla birlikte din, müntesiplerine sosyal ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine ve birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğine dair bazı davranış modelleri sunar (Keskin, 2004, s. 16). Dinî değerleri benimsemiş bir bireyden bu davranış modellerine uygun tutum ve davranışlar sergilemesi beklenir. Bu duruma binaen dinin sosyal ilişkiler üzerinde birtakım etkilerinin olduğu söylenebilir.

Hipotez $H_{1(g)}$ 'de; "*Katılımcıların dindarlık ile sosyal norm düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olacağı*" ileri sürülmüştü. Elde edilen sonuca göre, dindarlık ile sosyal normlar arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bu sonuca göre ilgili hipotez ($H_{1(g)}$) doğrulanmamıştır. Tecim (2011), Mehmedoğlu (2006), Rettinger ve Jordan (2005), Schmeets ve Riele (2010) gibi birçok araştırmacının yaptıkları araştırmalarda dindarlık ile bazı sosyal normlar (güven, dürüstlük, yardımseverlik vb.) arasında pozitif yönde ilişki bulması, bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir.

Din, normlara bağlı olarak bireyleri etkiler ve bireylerin davranışlarına yön verir (Gürses, 2010, s. 188). Bu yönüyle din, hem bireylerin sahip olduğu normları şekillendirerek sosyal hayatlarına yön vermekte hem de onları bilişsel olarak değişimlerine sebep olmaktadır. Bu durum, dinin sosyal normlar üzerinde etkili olduğu gerçeğini bize göstermektedir. Fakat, araştırmamızın sonucuna bakıldığında dindarlık ile sosyal normlar arasında bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Bu sonucun ortaya çıkmasında araştırmanın yapıldığı örneklemin yaş düzeyiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin yaş düzeylerinin 14 ile 20 arasında değişmektedir. Bu yaş aralığı da ergenlik dönemine takabül ettiği bilinmektedir. G. Stanley Hall'in (1904) "Fırtına ve Stres" görüşüne göre ergenler, bu dönemde her şeye başkaldırmakta ve her şeye başkaldıran bir ergenden dinin normlarını içselleştirmesi veya kabul etmesi beklenemez.

Katılımcıların dindarlık ile antisosyal eğilim ($r=0.015$, $p=0.852$) düzeyleri arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Power ve Mckinney (2013, s. 153) 486 kolej öğrencisi ile yaptıkları araştırmada, içe dönük dindarların daha az antisosyal davranışlar gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca onlar, içe dönük dindarların sosyal ilişkileri pozitif yönde etkilediğini bulmuştur. Salas-Wright, Tirmazi, Lombe ve Nebbitt (2015, s. 6) yaşları 13-24 arasında değişen 138 kişi ile yaptıkları araştırmada, dindarlık artıkça bireylerin hırsızlık yapma, şiddet gösterme, antisosyal olma gibi olumsuz davranışların azaldığını tespit etmiştir. Daha birçok araştırmada, dindar bireylerin dindar olmayanlara göre daha az antisosyal davranışlar gösterdiği tespit edilmiştir (Hayta, 2002, s. 118; Ball, Armistead, & Austin, 2003; Koenig, McGue, Krueger, & Bouchard, 2007).

Kısacası dindarlık düzeyi artıkça birey; öfke, korku, kızgınlık, nefret gibi olumsuz davranışlarını daha rahat bir şekilde kontrol edebilir. Mümin bir kişide beklenen de antisosyal olarak ifade edilen bu olumsuz davranışlar göstermemesi ya da bu davranışları kontrol etmesidir. Fakat araştırmamızın sonucuna bakıldığında dindarlığın antisosyal davranışlar ile anlamlı düzeyde bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Bundan, dindarların

antisosyal kişilik bozukluğu gösterdiği sonucu ortaya çıkmamaktadır. Çünkü araştırmamızda kullanılan HKE, doğrudan antisosyal kişiliği ölçmeyi hedeflememektedir. Sadece bu yönde bir eğilim olup olmadığını ölçmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte günümüzde modernizmin ve sekülerizm artması, beraberinde bireyselliği ön plana çıkarmıştır. Araştırmamızda dindarlık ile antisosyal eğilimler arasında bir ilişkinin ortaya çıkmamasının, gerek modernizm ve sekülerizmin ergenler üzerindeki etkisinden gerekse de araştırmada kullanılan ölçme aracından kaynaklandığı söylenebilir.

Dindarlık ile sosyal uyum ($r=0.172$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Fakat dindarlık ile kişisel uyum ($r=-0.018$, $p=0.830$) ve genel uyum ($r=0.124$, $p=0.129$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Din, müntesiplerini bir yandan ruhsal yönden sağlıklı olmalarını yani kişisel olarak uyumlu olmalarını teşvik ederken, diğer yandan onların sosyal kurallar bağlamında uyumlu bir birey olmalarını istemektedir. Yani din ile sosyal uyum arasında bir etkileşim olduğu ifade edilebilir (Kalgı, 2020, s. 89). Araştırmamızda dindarlık ile sosyal uyum arasında pozitif yönde bir ilişkinin görülmesi bu açıdan değerlendirilebilir. Fakat araştırmamızda dindarlık ile kişisel ve genel uyum arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sonucun elde edilmesinde, katılımcıların her ne kadar çevresiyle barışık olsa da kendileriyle çatışma halinde olmasından kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Özellikle ergenlerin kendilerini olduğu gibi kabul edememe, aşırı mükemmelliyetçi olma, kaygılı olma vb. tutumlara sahip olmasının (Twenge, 2013) böyle bir sonucun ortaya çıkmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

İnanç ile kişisel uyum ($r=0.265$, $p<0.01$), sosyal uyum ($r=0.211$, $p<0.01$) ve genel uyum ($r=0.298$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre H_2 no'lu hipotez doğrulanmıştır. Dost (2007, s. 140-141) 403 üniversite öğrencisi ile yaptığı bir araştırmada, sağlam bir dinî inanca sahip olan bireylerin daha sağlıklı bir kişiliğe sahip olduğunu tespit etmiştir. Bahadır'ın (2002, s. 119) araştırmasında ise kendi ötesinde ve üzerinde yüce bir varlığa içsel bir şekilde inanıp bağlananlar inançsız olanlara göre hem kişisel uyum hem de sosyal uyum yönüyle daha iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yurt dışında yapılan birçok araştırmada sağlıklı bir dinî inanca sahip olan bireylerin hem kişisel hem sosyal yönüyle daha uyumlu bireyler olduğu tespit edilmiştir (Koenig & Larson, 2001; Ball vd., 2003; Power & Mckinney, 2013; Salas-Wright vd., 2015). Araştırmamızda ve diğer ilgili araştırmalarda inanç ile kişisel ve sosyal uyum arasında pozitif yönde bir ilişkinin görülmesi, inancın bireyleri hem nevrozlara, psikotik hastalıklara, antisosyal davranışlara karşı koruyarak onları kendileriyle barışık uyumlu birer birey olmalarını sağladığı; hem de bireylere sosyal açıdan bir uyum kazandırdığı ve onların bozulan sosyal düzenini tekrardan kurduğu ifade edilebilir.

Ahlâk ile kişisel uyum ($r=-0.010$, $p=0.907$), sosyal uyum ($r=0.152$, $p=0.062$) ve genel uyum ($r=0.112$, $p=0.173$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu sonuçlara göre H_3 no'lu hipotez doğrulanmamıştır. Böyle bir sonucun elde edilmesi,

örneklemnin sosyo-demografik yapısından kaynaklandığı gibi ölçeğin ahlâk maddelerinin değişen çevre, şart ve zamana göre farklı yorumlanmasından da kaynaklanabilir.

İbadet ile kişisel uyum ($r=-0.037$, $p=0.651$), sosyal uyum ($r=0.127$, $p=0.120$) ve genel uyum ($r=0.079$, $p=0.332$) arasında anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu sonuçlara göre H_4 no'lu hipotez doğrulanmamıştır. İbadet ile kişisel sosyal ve genel uyum arasındaki ilişki her ne kadar anlamlılık düzeyinde olmasa da bu ilişkinin pozitif yönde korelasyon göstermesi önemlidir. Çünkü sekülerleşmenin arttığı ortamda yetişen neslin durumları göz önünde bulundurulduğunda elde edilen bu değerlerin ne kadar anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır (Lukmann, 2003; Berger, 2014). Bununla birlikte ibadet bağımsız değişken olarak kabul edildiğinde elde edilen sonuca göre, ibadetin kişilik üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu söylenebilir. Koç (2003, s. 385-387) birçok araştırmada elde ettiği sonuca göre, belli bir düzen içinde yapılan ibadetlerin bireyin kişiliğine olumlu yönde etki ettiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Kartopu (2013, s. 138-144) metin taraması yöntemi ile yaptığı araştırmada, ibadetin bireyin kişilik olarak daha sağlam ve uyumlu olmasına katkı sağladığını tespit etmiştir.

Sonuç olarak, dindarlık ile kişiliğin sosyal uyum boyutu dışındaki diğer boyutlarıyla bir ilişkisi tespit edilmemiştir. Fakat dindarlığın inanç boyutu ile kişiliğin kişisel, sosyal ve genel uyum boyutu arasında bir ilişkisinin tespit edilmesi önemlidir. Çünkü araştırmanın yapıldığı yaş grubu ergenlik dönemine tekabül etmekte ve bu dönem ergenin bir kimlik kazanma yaşı olduğu bilinmektedir. Kimlik kazanma bir ideolojiyi benimseme şeklinde olabileceği gibi dinî bir kimlik edinme şeklinde de olabilir. Ayrıca, bu dönem ergenin ailesinden uzaklaşıp akranlarına yöneldiği bir dönemdir. Akranları tarafından benimsenmek ve kabul edilmek ergen için son derece önemlidir. Bunun için ergenler, ebeveynlerinin kendilerine dayattığı dinî pratikleri yerine getirmekten veya ahlakî normlara göre hareket etmekten ziyade içinde bulunduğu akran grubunun normlarına göre hareket etmeyi tercih eder. Bu durum ergenin dinî bir inanca sahip olmadığı şeklinde düşünülmemelidir. Çünkü ergen, akran grupları içerisinde rol girişimlerinde bulunarak dinî veya ideolojik fikirlere bağlı olarak bir arayış ve sorgulama süreci geçirir. Bu arayış ve sorgulama süreci ergenin bir inanç edinme yönüyle önem arz etmektedir. Dolayısıyla inanç, ergene hem kendisiyle hem de sosyal çevresiyle uyum sağlaması noktasında önemli bir etken olduğu ileri sürülebilir.

Kaynakça

- Abdel-Khalek, A. (2010). Religiosity, subjective well-being, and neuroticism. *Mental Health, Religion and Culture*, 13(1), 67-79. DOI: 10.1080/13674670903154167.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., Sanford, R.N. (1950). The authoritarian personality. *Studies in Prejudice Series, Volume 1*.

- Aghababaei N, Sohrabi F, Eskandari H, Borjali A, Farrokhi N. Constructing a causal model of subjective well-being by religious orientation through hope, death anxiety, and meaning in life as mediators. *Journal of Islamic Psychology* 2(1), 32-60.
- Agrawal, N., Kehksha. (2015). Religiosity as a predictor of emotional stability among adolescence. *The International Journal of Indian Psychology*, 2(4), 183- 188.
- Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt.
- Allport, G. W. (2014). *Birey ve Dini* (Bilal Sambur, Çev.). Ankara: Elis Yayınları. (Orijinal baskı, 1950).
- Apaydın, H. (2001). *Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi*. Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ayten, A. (2005/2). Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29, 185-204.
- Bahadır, A. (2002). Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (14),111-123.
- Bahr, H. M., Chadwick, B. A. (1985). Religion and family in Middletown, USA. *Journal of Marriage and Family*, 47(2), 407-414.
- Ball, J., Armistead, L., Austin, B. J. (2003). The relationship between religiosity and adjustment among African-American, female, urban adolescents. *Journal of Adolescence*, 26, 431-446.
- Berger, P. L. (2014). Sekülerizmin Gerilemesi. Ali Köse (Çev. Edt.), *Kutsalın Dönüşü içinde* (ss. 40-59). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Orijinal baskı, 2004).
- Call, V. R. A., Heaton, T. B. (1997). Religious influence on marital stability. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(3), 382-392.
- Cüceloğlu, D. (2013). *İnsan ve Davranış*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dost, M. T. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 132-143.
- Duriez, B., Soenen, B. (2006). Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents. *Journal of Adolescence*, 29, 119-135.
- Ekşi, H. (2002). Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik. H. Hökelekli (Edt.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi içinde* (ss. 153-182). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Eysenck, M. W. (1998). Personality and the psychology of religion. *Health, Religion&Culture*, 1(1), 11-19. DOI: 10.1080/13674679808406493.
- Francis, L. J., Katz, Y. J. (1992). The relationship between personality and religiosity in an Israeli sample. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 31(2), 153-162.
- Francis, L. J., Pearson, P. R. (1991). Religiosity, gender and the two faces of neuroticism. *The Irish Journal of Psychology*, 12(1), 60-67, DOI: 10.1080/03033910.1991.10557825.

- Francis, L., Pearson, P. R., Carter, M., Kay, W. K. (2010). The Relationship between Neuroticism and Religiosity among English 15-and 16-Year-Olds. *The Journal of Social Psychology, 114 (1)*, 99-102, DOI: 10.1080/00224545.1981.9922731.
- Frankl, V. E. (2012). *İnsanın Anlam Arayışı* (Selçuk Budak, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları. (Orijinal baskı, 1959).
- Frankl, V. E. (2014). *Psikoterapi ve Din* (Zeynep Taşkın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal baskı, 1988).
- Freud, S. (2014). *Bir Yanılsamanın Geleceği* (Mehmet Ökten, Çev.). Ankara: Tutku Yayınları. (Orijinal baskı, 1927).
- Göcen, G. (2005). *Dini İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Güneş, A. (2014). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(1)*, 153-164.
- Gürses, İ. (2007). Din Eğitimi Kişilik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16(2)*, 79-122.
- Gürses, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları.
- Gürses, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları.
- Hall, C. S., Lindzey, G. (1978). *Theories of personality*. New York: Printed in the United States of America.
- Hall, G. S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relation to psychology, antropology, sociology, sex, crime, religion and education* (Vol. 2). New York: D. Appleton.
- Hayta, A. (2002). İbadetler ve Ruh Sağlığı. H. Hökelekli (Edt.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi içinde* (ss. 117-152). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Hills, P. R., Francis, L. J. (2005). The relationships of religiosity and personality with suicidal ideation, *Mortality, 10(4)*, 286-293. DOI: 10.1080/13576270500321860.
- Hood, R. W., Hill, P. C., Spilka, B. (2009). *The psychology of religion*. New York: The Guilford Press.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hünler, O. S., Gençöz, T. (2005). The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction relationship. *Contemporary Family Therapy 27(1)*, 123-136.
- Jung, C. G. (2018). *İnsan Ruhuna Yöneliş* (Engin Büyükinal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınevi.
- Kalgi, M. E. (2020). *Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Kişilik Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Şanlıurfa örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karaca, F. (2015). *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Kartopu, S. (2013). Narsisizmin Dindarlık Eğilimleriyle İlişkisi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 625-649.
- Kayıklık, H. (2000). *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Adana: Baki Yayınları.
- Kayıklık, H. (2009). *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Adana: Karahan Yayınevi.
- Kayıklık, H., Kalgi, M. E. (2017). Dinsel Yaşayış Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-19.
- Keskin, Y. M. (2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV(2), 7-21.
- Kirkpatrick, L. A. (2005). *Attachment, evolution and the psychology of religion*. New York: The Guilford Press.
- Koç, M. (2003). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 373-397.
- Koenig, H. G., Larson, D. B. (2001). Religion and mental health: Evidence for an association. *International Review of Psychiatry*, 13(2), 67-78.
- Koenig, L. B., McGue, M., Krueger, R. F., Bouchard, T. J. (2007). Religiousness, antisocial behavior, and altruism: Genetic and environmental mediation. *Journal of Personality* 75(2), 265-290.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kötehe, G. (1999). *Dine Yaklaşım ve Kişilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lewis, C. A., Francis, L. J. (2014). Personality and religion among female university students in France. *Psychology, Society&Education*, 6(2), 68-81.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din Psikolojisi: Kısa Bir Giriş* (Mustafa Ulu, Çev.). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din* (Ali Çoskun ve Fuat Aydın, Çev.). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Malinowski, B. (2000). *Büyük, Bilim ve Din* (Saadet Özkal, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Maltby, J. (1997). Religious orientation and Eysenck's personality dimensions: The use of the amended religious orientation scale to examine the relationship between religiosity, psychoticism, neuroticism and extraversion. *Personality and Individual Differences*, 26, 79-84.
- Mardin, Ş. (2015). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (1999). *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İstanbul Örneği)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(30), 133-167.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din, Dindarlık ve Değerler. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 173-189.
- Mijares, S. A., Espinosa, A. del C. D. (2014). Religiosity and personality in a Mexican sample. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(1), 108-112.
- Özdoğan, Ö. (1995). *Dindarlık ile İlgili Bazı Faktörlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*. Doktora Eezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgüven, İ. E. (1992). *Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı*. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Pakdemirli, M. N. (2015). *Genç Dindarlığı ve Din Eğitimi*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Power, L., McKinney, C. (2014). The effects of religiosity on psychopathology in emerging adults: Intrinsic versus extrinsic religiosity. *Journal of Religion Health*, 53, 1529-1538.
- Rahimi, N., Khedmatgozar, H. (2016). A survey of the relationship between religiosity indices and personality on showing creative behaviors of people. *International Journal Of Humanities And Cultural Studies, Special April*, 2485-2496.
- Rettinger, D. A., Jordan, A. E. (2005). The relations among religion, motivation, and college cheating: A natural experiment. *Ethics & Behavior*, 15(2), 107-129.
- Salas-Wright, C. P., Tirmazi, T., Lombe, M., Nebbitt, V. E. (2015). Religiosity and antisocial behavior: Evidence from young african american women in public housing communities. *Social Work Research*, 39(2), 82-93.
- Saroglou, V., Fiasse, L. (2003). Birth order, personality, and religion: A study among young adults from a three-sibling family. *Personality and Individual Differences*, 35, 19-29.
- Saroglou, V., Munoz-Garcia, A. (2008). Individual differences in religion and spirituality: An issue of personality traits and/or values. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47(1), 83-101.
- Schmeets, H., Riele, S. (2010). A decline of social cohesion in the Netherlands? Participation and trust, 1997-2010. *International Conference on Social Cohesion and Development*, 1-20.
- Schwab, R., Petersen, K. U. (1990). Its Relation to Loneliness, Neuroticism and Subjective Well-Being. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29(3), 335-345.
- Sullivan, K. T. (2001). Understanding the relationship between religiosity and marriage: An investigation of the immediate and longitudinal effects of religiosity on newlywed couples. *Journal of Family Psychology*, 15(4), 610-626.
- Şentepe, A., Güven, M. (2015). Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(31), 27-44.
- Tecim, E. (2011). *Sosyal Güven Oluşumunda Dinin Etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Twenge, J. M. (2013). *"Ben" Nesli* (Esra Öztürk, Çev.). İstanbul: Kaknüs Psikoloji Yayınları.

- Ulu, M. (2018). Mistik Tecrübe ve Kişilik İlişkisi Üzerine: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örnekleme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(1), 33-61.
- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Wiebe, K. F., Fleck, J. R. (1980). Personality correlates of intrinsic, extrinsic, and nonreligious orientations. *Journal of Psychology*, 105, 181-187.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Yayınevi.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.

A FIELD STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUSNESS AND PERSONALITY (A CASE STUDY OF SİVEREK)

Abstract

Concepts of religiousness and personality over which a consensus has not yet been established on what they stand for are defined quite diversely. In general terms, while faith is defined as the collectivity of morality and worshipping, personality is defined as an individual's manifestation of consistent behaviours. Researches have long been carried out on the relationship between religiousness and personality. Although some of these researches were conducted theoretically, the ones that were carried out in general terms comprised empirical studies. In religiousness and personality studies conducted on behavioral terms, religiousness is generally tackled as independent variable but personality as dependent variable. That is, whether religiousness has any effect on personality have been investigated. However, although the results obtained from these studies provide us with some insight, conducting various studies using diverse models (for instance, experimental model) may produce more effective results. In this research carried out as a field study, the aim was to put forth whether there is a correlation between the religiousness levels and personality traits of students attending imam-hatip (Islamic divinity schools), vocational high schools, and general high schools. Thus, basic variables utilised in the study are religiousness and personality traits. Data of this study that fall in the general survey model were obtained via "Hacettepe Personality Inventory (HPI)", "Religious Lifestyle Scale (RLS)", and "Personal Information Form" developed for this purpose. The study population was made up of students attending general, imam-hatip, and vocational high schools located in the Siverek County of Şanlıurfa Province, and the sample consisted of 236 participant selected from among these students. Of these, 60.6% (143) were female, and 39.4% (93) were male. The age range of the participants varied between 14 and 20, and the average age was 15.80. For the analysis of the data, Spearman's Rank Order Correlation was employed to find out the correlation between religiousness and its sub-dimensions along with personality and personality sub-dimensions. The reason for utilising this test was due to the fact that one or both of the variables not providing the normality that is the precondition. Based on the study results, a significant correlation was not established between the religiousness of students and self-actualisation, emotional determination, neurotic trends, psychotic symptoms, domestic relations, social norms, antisocial tendencies, personal adaptation, and general adaptation. However, a positive and significant correlation was found between religiousness and social adaptation. On the other hand, while a positive and significant correlation was established between the faith dimension of religiousness and personal, social, and general adaptation dimensions of personality, a significant correlation was not found between moral and worshipping dimensions of religiousness and personal, social, and general adaptation dimensions of personality.

Keywords: Religiousness, personality, psychosocial adaptation.